

Àmbit 2

les morfologies

Formes i funcions dels atuell d'aigua: les morfologies

Hi ha una gran quantitat i varietat d'atuell d'aigua fets amb terrissa que cobreixen les diferents necessitats domèstiques. Els classifiquem segons la seva forma bàsica, conformant diferents famílies d'atuell o morfologies, de les quals el càntir n'és una, però n'hi ha d'altres: cànters, cànters amb broc o amb galet, poals o les gerres d'aiguamans. Cada morfologia pot tenir, alhora, diverses variants, les tipologies.

Normalment, cada atuell té una forma específica per complir una funció concreta. Per exemple, els cànters servien per transportar l'aigua, però no per beure, mentre que els poals eren per treure l'aigua del pou. De vegades trobem, però, atuell diferents complint una mateixa funció, com per exemple els cànters amb galet i els càntirs, que servien per beure aigua a galet.

L'ús d'un atuell o altre depèn, bàsicament, de factors culturals que varien en el temps i l'espai geogràfic. Per exemple, els càntirs eren gairebé desconeguts fora de Catalunya fins mitjans del segle XIX, mentre que a la resta de la Península l'atuell d'aigua principal era el cànter, exceptuant el País Basc, on s'utilitzava la pedarra.

2.1 Cànters

Forma: Gran cos globular com a dipòsit obert amb un coll a la part superior i una o dues anses laterals. Acostuma a ser més gran que els càntirs.

Ús: Transport i emmagatzematge d'aigua.

Traduccions: Cántaro o cántara (castellà), cruche, cruchon (francès).

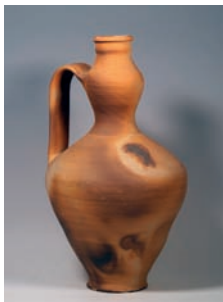
Implantació geogràfica: És característic de les comarques meridionals i de ponent de Catalunya. És l'atuell d'aigua més comú a Espanya i Portugal, però el trobem també per tota la Mediterrània, tant a la riba sud com a la nord.

► Priego (Conca)
Segona meitat s. XX
55,5 x 32,2

N.I.1.628

▼ Moveros (Zamora)
Segona meitat segle XX
46,5 x 27 cm

N.I. 297

◄ Mallorca (Balears)
Segle XIII
57 x 31 cm

N.I.1.562

▲ Guadix (Granada)
Primera meitat segle XX
54 x 31 cm

N.I.1.620

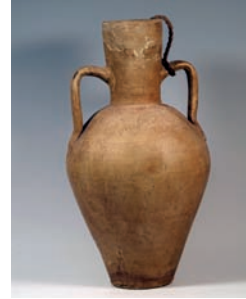
◄ Mota del Cuervo
(Conca)
Segle XX
56 x 28 cm

N.I. 795

▲ Tiñosillos (Àvila)
Segle XX
45 x 28 cm
N.I.1.923

▲ Agost (Alacant)
Segona meitat segle XX
52,4 x 27,8 cm
N.I.1.625

◀ Sestrica (Saragossa)
Segle XX
38,5 x 28,8 cm
N.I.1.218

▼ La Galera (Montsià)
Segona meitat segle XX
52,5 x 15 cm
N.I. 862

▲ Arroyo de la Luz
(Càceres)
Segona meitat segle XX
40,2 x 26,5 cm
N.I.1.475

▲ Gea de Albarracín
(Terol)
Segle XX
50 x 27,5 cm
N.I.1.190

▲ Miravet
(Ribera d'Ebre)
Segle XIX
39 x 30,5 cm
N.I.1.439

◀ Mallorca (Balears)
Segona meitat segle XX
42 x 29,5 cm
N.I.1.065

▲ Cúllar de Baza
(Granada)
Segona meitat segle XX
48,8 x 31 cm
N.I.1.496

2.2 Cànters amb galet: canterella, cantereta, gargolà

Forma: És un híbrid del càntir i el cànter. Té la forma del cànter però disposa d'un galet per beure a la part superior del ventre. Acostuma ser de mida més petita que el cànter.

Ús: Per beure aigua a galet.

Altres noms: Canterella, cantereta, gargola, càntir (Verdú).

Traduccions: Botija o cantarilla (castellà).

Implantació geogràfica: Són característics de les zones on es troben els cànters: comarques meridionals i de ponent de Catalunya, i per tot Espanya.

◀ Agost (Alacant)
Segona meitat segle XX
36 x 24,5 cm

N.I. 33

▲ Zamora-Lleó ?
Segle XX
33 x 22 cm

N.I. 1.291

▲ Verdú (Urgell)
Segona meitat segle XIX
39 x 28 cm

N.I. 220

◀ Puente Genil ?
(Còrdova)
Segona meitat segle XX
31,5 x 23 cm

N.I. 1.338

◀ La Almolda (Osca)
Principis segle XIX
29 x 20,5 cm

N.I. 65

▲ Talarrubias (Badajoz)
Principis segle XX
36 x 20 cm

N.I. 1.906

▲ Huesa del Común
(Terol)
Segle XX
30 x 19,5 cm

N.I. 1.383

▲ Ginestar
(Ribera d'Ebre)
Finals segle XIX
26,5 x 20 cm

N.I. 276

▲ Fraga (Osca)
Any 1976
34 x 24 cm

N.I. 682

▲ Villafranca de los
Caballeros (Toledo)
Any 1978
31 x 21 cm

N.I. 710

▲ La Almolda (Osca)
Segle XIX
32 x 20 cm

N.I. 60

2.3 Cànters de carreter

Forma: Cànter amb cos quasi esfèric i un costat pla per a recolzar-se, normalment es penjava d'una corda lligada entre les dues anses.

Ús: Per transportar i beure aigua, al camp, als carros, etc.

◀ El Villar (València)
Segona meitat segle XX
29 x 25 cm

N.I.1.386

▲ Agost (Alacant)
Any 1975
26 x 23 cm

N.I. 401

▲ Ocaña (Toledo)
Any 1978
24,5 x 20 cm

N.I. 705

◀ La Galera (Montsià)
Any 1989
24 x 21,5 cm

N.I.1.730

◀ Ciutadella
(Menorca-Balears)
Segona meitat segle XX
23 x 19,5 cm

N.I. 575

2.4 Cantimplores

Forma: Similar a la del càntir de carreter, però sense el galet per beure.

Ús: Per a transportar i beure aigua o via al camp o altres indrets. Normalment es penjava d'una corda lligada a les dues nanses. Durant el segle XX ja no se'n fan de terrissa, però sí d'altres materials més resistents, especialment de metall.

Traduccions: Cantimplora (castellà), gourde (francès), canteen (anglès).

◀ Pereruela (Zamora) ?
Segle XIX
23,5 x 24,5 cm
N.I. 251

◀ Pòrtol-Marratxí
(Mallorca-Balears)
Segona meitat segle XX
35 x 27,5 cm
N.I. 635

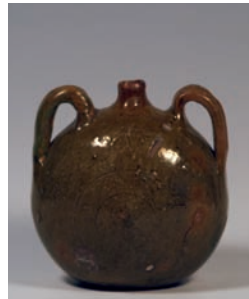

◀ Arroyo de la Luz
(Càceres)
Segona meitat segle XX
28,5 x 27,5 cm
N.I. 634

▲ L'Alguer (Sardenya)
Segona meitat segle XX
25,5 x 21 cm
N.I. 796

▶ Barcelona
(Voltes de l'Hospital
de la Santa Creu)
Segles XV-XVII
20 x 6,5 cm
N.I. 1.555

▲ Úbeda (Jaén)
Segona meitat segle XX
31 x 25 cm
N.I. 170

◀ Toro (Zamora)
Principis segle XX
29,5 x 25 cm
N.I. 234

▲ Llorca (Múrcia)
Segona meitat segle XX
30 x 24 cm
N.I. 187

2.5 Poals

Forma: Cos igual que el càntir però amb boca d'obertura a la part superior per a l'emplenat i un sol broc pel buidat.

Ús: Per treure i transportar l'aigua del pou.

Traduccions: Pozal (castellà).

Implantació geogràfica: Atuell actualment en desús. Se'n coneixen molts exemplars a Catalunya des del segle XIV.

► Barcelona
(Voltes de la sala gran de l'Hospital de la Santa Creu)
Vers els anys 1401-1406
34 x 24 cm
Dipòsit Museu Ceràmica BCN
N.I. 260

◄ Barcelona
(Voltes del claustre de l'Hospital de la Santa Creu)
Vers l'any 1720
38 x 12 cm
Dipòsit Museu Ceràmica BCN
N.I. 1.564

◄ Provença (França)
Finals segle XIX
36 x 25 cm
N.I. 1.169
▼ Mataró (Maresme) ?
(Voltes de l'església de St. Julià d'Argençona)
Principis segle XVI
30,6 x 25 cm
N.I. 230

► La Bisbal d'Empordà
Segle XVI
32,5 x 24,5 cm
N.I. 1.046

► Quart (Gironès)
Primera meitat segle XVIII
39 x 25 cm
N.I. 1.904

2.6 Cànters amb broc: doll, pedarra i dorga

Forma: Cànter amb un broc per abocar l'aigua. La seva forma concreta i nom varia en funció de les variants geogràfiques on els trobem, normalment per tota la zona pirinenca.

Doll: Cànter amb broc i tres anses, completament envernissat en verd. És característic de Cadaqués i es feia a Figueres.

Pedarra: Cànter amb broc i una ansa contraposada al broc, generalment envernissat en blanc. És característic del País Basc i Occitània.

Dorca o dorga: De forma similar al doll, era característic de la Provença i el Llenguadoc.

▼ Biarritz (País Basc)
Pedarra
Principis segle XX ?
34 x 50 cm
N.I. 2.268

▼ Durango ? (Biscaia)
Pedarra
Finals segle XIX ?
29,6 x 37,5 cm
N.I. 1.185

▲ Perpinyà (Rosselló) ?
Doll
Segle XIX
40 x 35 cm
N.I. 1.651

▲ Rosselló ?
Doll
Segles XVIII-XIX
32 x 10 cm
N.I. 1.993

◀ Figueres (Alt Empordà)
Doll
Principis segle XX
25 x 26 cm
N.I. 1.757

▲ Perpinyà ? (Rosselló)
Dorga
28,5 x 23,5 cm
N.I. 2.152

◀ Figueres (Alt Empordà)
Doll
Segona meitat segle XIX
33 x 26,6 cm
N.I. 1.019

2.7 Gerres d'aiguamans

Forma: Gerra de mida mitjana o gran amb un forat a la part inferior on s'hi posava una aixeta. Se situava a sobre d'una pica. Es trobava sobretot en les masies riques i sagristies d'esglésies.

Ús: Servia per rentar-se les mans.

◀ Catalunya
Segle XVIII
48 x 37 cm

Dipòsit Museu Ceràmica BCN
N.Í. 1.513

▼ Catalunya ?
Segles XVIII-XIX
95 x 17,5 cm

Dipòsit Museu Ceràmica BCN
N.Í. 1.526

▲ Barcelona
Segles XVI-XVII
68 x 16 cm

Dipòsit Museu Ceràmica BCN
N.Í. 1.543

▲ Vilafranca del Penedès ?
Segles XVIII-XIX
48 x 13 cm

Dipòsit Museu Ceràmica BCN
N.Í. 1.523

▲ Catalunya
Segles XVIII-XIX
30 x 8 cm

Dipòsit Museu Ceràmica BCN
N.Í. 1.528

► Olot (La Garrotxa) ?
Segle XVIII
63 x 24 cm

Dipòsit Museu Ceràmica BCN
N.Í. 1.545

2.8 Càntirs

Forma: Atuell tancat, amb cos globular com a dipòsit, ansa superior, generalment amb un broc gros per a emplenat i un broc petit (galet) per a beure a raig. Pot variar en forma i mides segons les tipologies Ús: Per transportar l'aigua i beure a galet. Segons les tipologies, també poden ser per dipòsit, per oli, regadora, bateig, sulfatar, decoració i altres usos. També n'hi ha per a oli i vi.

Altres noms: Silló, selló, pitxer, pitxell, gargola, baldraca, entre altres.

Traduccions: Botijo (castellà), gargoulette (francès). Implantació geogràfica: Des del segle XIV el trobem a les comarques de Girona i Barcelona. A partir del segle XIX s'expandeix per tota la Península, Rosselló, Llenguadoc i Nord d'Àfrica.

▼ La Bisbal d'Empordà
Segle XVII
40 x 24 cm
N.I.1.951

▼ Perpinyà
(Rosselló)
Segles XIX-XX
29 x 21 cm
N.I.1.729

▲ Barcelona
(Voltes claustre
de l'Hospital
de la Santa Creu)
Vers 1720
31 x 20 cm
Dipòsit Museu Ceràmica BCN
N.I. 261

▲ Comarques de
Barcelona
Segle XX
23,5 x 18 cm
N.I. 2.079

► Torredembarra
(Tarragonès)
Principis segle XX
31 x 22,5 cm
N.I. 293

▼ Xiva (València)
Segona meitat segle XX
26,5 x 16 cm
N.I. 555
▼ Navarrete (La Rioja)
Any 1978
27 x 19 cm
N.I.767